

Bódi-Schubert Anikó - Leszkó Erika - Pataki Tibor - Réthy Barbara:
Megújul a bankjegysorozat
Versenyen a technikával és a hamisítókkal

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) 2014 végétől megújított forint bankjegyeket bocsát ki. A megújított forint bankjegysorozat első címleteként forgalomba kerülő tízezer forintos bankjegy számos olyan jellemzővel, korszerű biztonsági elemmel rendelkezik, amely a készpénzforgalom minden szereplője számára garantálja a megbízható működést, a valódi pénz azonosítását. Cikkünkben áttekintjük, hogy a jegybank milyen szempontok alapján hozza meg a készpénzforgalmat befolyásoló, így különösen a megújított forintbankjegyek kibocsátását érintő döntéseit. Bemutatjuk továbbá a megújított tízezer forintos bankjegyek főbb jellemzőit, biztonsági elemeit.

A gazdaság szereplői által végzett fizetési tranzakciókat jellemzően elektronikus úton vagy készpénzben bonyolítják le. Nemzetközi kutatások, illetve azon alapuló becslések az elektronikus fizetések térnyerése ellenére azt támasztják alá, hogy a készpénz továbbra is fontos része a gazdaság működésének, így mindennapi életünknek.

Kiindulási pont és végállomás: az MNB

Az MNB-törvény értelmében Magyarországon a jegybank kulcsszerepet játszik a készpénzellátási lánc működésében: leányvállalatain¹ keresztül gondoskodik az évente szükséges mennyiségű új bankjegy és érme gyártatásáról, amit a fizetési tranzakciók során címletenként eltérő arányban bocsát forgalomba. Az MNB legfőbb ügyfelein – a hitelintézeteken és a Postán – keresztül hozza forgalomba a forintbankjegyeket és érméket. A hitelintézetek és a Posta az MNB-nél vezetett bankszámlájuk terhére úgy vehetnek fel készpénzt, ahogyan a magánszemélyek is a saját bankszámlájukról a bankfiókban felveszik a készpénzt.

Emellett a jegybank szabályozási döntéseivel meghatározza a forgalomban lévő pénzállomány címletstruktúráját, gondoskodik az ellátás biztonságáról, a hamisítás elleni védelemről, mindezeken túl meghatározza a piaci szereplők által alkalmazandó visszaforgatási feltételeket. A készpénz végső állomása szintén az MNB: a nem megfelelő minőségű bankjegyek megsemmisítése kizárólagos jegybanki kompetencia, miként az elavult címletek bevonásáról való döntés is. A jegybank szabályozási szerepe – az MNB törvényből levezethetően – kiterjed mind a professzionális készpénzes szféra (készpénzlogisztikai szolgáltatók, hitelintézetek, kiskereskedelmi egységek), mind pedig a lakosság készpénzes tranzakcióinak a befolyásolására.

Amikor változtatni kell

A jegybankok jellemzően olyan helyzetben döntenek az adott gazdaság által használt fizetőeszközök címletstruktúráját érintő változtatásokról, amikor az alábbi jelenségek valamelyikével szembesülnek egy ország készpénzforgalmában:

¹ A bankjegyek gyártását a Pénzjegynyomda Zrt. és leányvállalata a Diósgyőri Papírgyár Zrt. végzi, az érméket pedig a Magyar Pénzverő Zrt. állítja elő.

- A lakosság nem használ egy adott - jellemzően érme - címletet, így az rövid időn belül, gyorsan „kicsapódik” a forgalomból. Ez történt hazánkban az 1 és 2 forintosok esetében, ami miatt az MNB a címletek bevonása mellett döntött. Ugyanezen ok miatt 2005-ben a Cseh Köztársaságban bevonták a hallérokát, valamint Finnország, Hollandia és Belgium is főként ezért alkalmazza az ún. kerekítési gyakorlatot az 1 és 2 euro centeseknél.
- Egy adott kisebb értékű bankjegycímlet minősége drasztikusan leromlik, selejtezési rátája megemelkedik, s így jelentős ráfordítást emészt fel az évente nagy mennyiségben lesejtezendő bankjegyek pótlása. Ebben a helyzetben releváns jegybanki döntés az adott bankjegycímlet értékelésével történő felváltása, amint az történt Magyarországon 2009-ben (200 forintos bankjegy értékelése cseréjére), a cseh 50 koronás esetében 2011-ben, továbbá hasonló megfontolások miatt bocsátották ki az USA-ban az 1 dolláros értékelését.
- Magas inflációs környezetben szükségessé válhat a címletsorozat felső határának bővítése, egy nagyobb értékű bankjegy kibocsátásával. Erre hazánkban az 1990-es években volt példa, amikor szükségessé vált az 5000, 10 000 és 20 000 forintos bankjegyek bevezetése a fizetési forgalom megkönnyítése érdekében. E pontnál lényegesnek tarjuk hangsúlyozni, hogy bár bizonyos gyártási, logisztikai (készletezési) előnyöket hordozhatnak a nagy értékű címletek, de több tanulmány (pl.: Rogoff, 1998)² bizonyította, hogy azok erősen megkönnyítik a rejtett gazdaság működését, így a nagy értékű bankjegyek kibocsátása napjainkban alapvetően nem készpénzlogisztikai kérdés, s igen körültekintő eljárást igényel.

A készpénzforgalom adatainak elemzése alapján jelenleg a címletstruktúrába való beavatkozást szükségessé tevő, fent ismertetett „klasszikus” indokok egyikének fennállása sem tapasztalható a forint esetén. Így az MNB jelenleg érvényes pénzkibocsátási stratégiai céljai között nem szerepel a forint fizetőeszközök címletskálájának rövid és középtávon való megváltoztatása.

Két érvényes változat

Az MNB Monetáris Tanácsa 2013. június 11-én döntött a jelenleg forgalomban levő forint bankjegysorozat megújításáról, s a biztonsági elemei és képi megjelenése tekintetében újratervezett, továbbfejlesztett bankjegyek kibocsátásáról. Ez a szakmai program 2014 végén veszi kezdetét a 10 000 forintosok készpénzforgalomban való megjelenésével, amit a 20 000 forintos bankjegy követ majd, várhatóan 2015 végén. Az új 10 000 forintos 2014 szeptemberében vált törvényes fizetőeszközzé, s a készpénzellátási lánc szereplőinek megfelelő felkészülését követően, 2014 decemberétől fokozatosan jelenik majd meg a forgalomban. A jelenleg használt és a továbbfejlesztett bankjegycímletek a jegybank tervei szerint egyaránt forgalomban maradnak. Az MNB a készpénzforgalmi tendenciákat értékelve, megfelelő előkészítést követően határozza majd meg azt az időpontot, amikor a jelenlegi címleteket a forgalomból kivonják.

² Rogoff, K. (1998): Blessing or curse? Foreign and underground demand for euro notes, *Economic Policy*, pp. 263-303

Az MNB a megújított bankjegyek kibocsátásának ütemtervét úgy határozta meg, hogy az igazodjon a rendelkezésre álló jegybanki bankjegykészletek utánpótlási igényéhez, a racionális mértékben tegye szükségessé a jelenleg forgalomban levő címletváltozatokból történő utángyártást, továbbá a készpénzforgalom szereplői számára zökkenőmentes alkalmazkodást biztosítson.

Minden igénynek megfelelni

A forint történetének kezdeti évtizedeire visszatekintve elmondható, hogy a kor technikai fejlettségével összhangban a bankjegyekkel szemben támasztott követelmények sokkal kevésbé voltak összetettek, mint napjainkban. A bankjegyeket a bankokban kézzel ellenőrizték, számolták, az utcákon nem voltak sem parkolóórák, sem pénzt kezelő automaták. A művészek által megtervezett, majd a különleges eljárások alkalmazásával különleges papírra, igényesen nyomtatott bankjegyek, bonyolult biztonsági elemek nélkül is, akár évtizedekig szolgálhattak a forgalomban. (lásd 100 forintos bankjegyeket).

A kibocsátói szempontból nyugalmas évtizedeket azonban az elmúlt kb. két évtizedben az informatika rohamos fejlődésével jellemezhető, a bankjegyek világát is felforgató, folyamatos megújulást követelő időszak váltotta fel. A gyártási folyamatban a tervező grafikus mellett egyre határozottabban követelnek helyet maguknak a környezet iránti műszaki megfelelést biztosításáért felelős mérnökök. A bankjegyeket ma már nagy teljesítményű gépekkel számolják, miközben a forgalomképességet és valódiságot is ellenőrizik a másodperc tört része alatt. Természetesen a bankjegyeken található, a másolatoktól az eredeti pénzt egyértelműen megkülönböztető biztonsági elemeket az utcai automatáknak is fel kell ismerniük. Az üzletekben egyre jobb minőségű másolatok készítésére alkalmas irodai vagy otthoni színes sokszorosító eszközöket (fénymásolókat, printereket) lehet vásárolni, melyek akár bankjegyhamisításhoz is felhasználhatók.

Ezek a készpénzforgalmat is befolyásoló körülmények összetett, új követelményeket állítanak a jegybankok elé. Úgy kell lépést tartani a korunkat meghatározó műszaki fejlődéssel, hogy a bankjegyek képesek legyenek biztosítani a készpénzforgalom zavartalan működését valamennyi érintett szereplő számára, legyen az a lakosság, egy pénztáros vagy éppen egy bankjegyeket kezelő automata.

Mindig egy lépéssel a hamisítók előtt

A forgalomban lévő forint bankjegysorozat legrégebbi címleteinek kibocsátása 17 évvel ezelőtt kezdődött, de a tervezés folyamatát is figyelembe véve már „felnőtt kort” is eléri.

A kibocsátás kezdete, vagyis 1997 óta eltelt évek során a technikai korszerűség és a hamisítókkal szembeni előny megőrzése érdekében több alkalommal is sor került fejlesztésre az egyes veszélyeztetett címleteken, melyekre újabb, a hamisítás ellen hatékonyabban védő, a lakosság és a pénztárosok által is egyszerűbben ellenőrizhető elemek kerültek.

A sorozat ugyanakkor műszaki szempontból természetes módon avul és ez a bankjegyek látható dimenziójában elvégzett fejlesztések ellenére fokozatosan érezteti hatását, ami persze tükröződik a hamisítványok minőségében is.

A forint hamisításának egyik fő jellegzetessége az, hogy az illegális tevékenység – a kb. két évvel ezelőtt felszámolt nyomdai hamisító műhelytől eltekintve – a színes sokszorosító eszközökkel (fénymásolókkal, printerekkel) készült hamisítványok használatára épül. Ugyanakkor figyelemreméltó az a tendencia, hogy

az alkalmi hamisítók egyszerű hamisítványai mellett – csekély számban –, de folyamatosan jelennek meg a forgalomban a felkészültebb hamisító műhelyekben előállított, kifinomult imitációs módszerekkel készített másolatok is. Ezek a kereskedelemben dolgozó pénztárosok számára már gyakran megtévesztőnek bizonyulnak.

Másik fő tendenciaként említhető az is, hogy – szemben a kétezres évek első felével, amit főként az 1000 forintosok hamisítása jellemzett – a hamisítók célpontjaivá a nagyobb egyedi kárértéket jelentő, legmagasabb értékű címletek (20 000, 10 000 és 5000 forintosok) váltak.

A forint hamisításának minőségi fejlődése – mennyiségi szempontból – széles sávban történő hullámlás közepette ment végbe. A kibocsátás kezdete óta eltelt 17 évben 2500 és 10 000 darab között változott a forgalomból évente kiszűrt hamisítványok száma, azonban az is tapasztalható volt, hogy a készpénzforgalomban e hullámlás felső értéke sem okozott forgalmi zavarokat. A hamisítás mértéke az utóbbi években a hasonló méretű, nemzeti valutával rendelkező országokkal történő összehasonlításban kedvezőnek mondható.

Fontos körülmény, hogy bár az elmúlt években elvégzett fejlesztések kedvező szintre szorították a hamisításokat, ugyanakkor a megszorodó, a készpénzforgalomban párhuzamosan jelenlévő régi és új verziójú, azonos címletű bankjegyek hosszabb távon már kedvezőtlenül befolyásolják a fokozatosan előtérbe kerülő pénzkezelő gépek, automaták használatát.

E körülmények támasztotta igények szükségessé a kedvező hamisítási adatok pedig lehetővé tették azt, hogy a jegybank fokozatosan megújítsa, és a felhasználók minden csoportja számára könnyebben azonosíthatóvá, gépekkel, automatákkal is megbízhatóan kezelhetővé tegye a sorozat címleteit.

Új jelek a bankjegyen

A forint bankjegyek hagyományosan igényes grafikai megjelenésűek. Akár a bankjegyek előoldalán lévő portrékra, akár a hátoldalon található, a portrékkal gondolati összefüggésben lévő képekre gondolunk. Így bankjegyeink egy képzeletbeli keretbe helyezve, önálló képzőművészeti alkotásként is megállnák a helyüket.

A megújuló forintbankjegyek – a kor követelményeinek megfelelően – a tradíció a méltó folytatását is kifejezik, hiszen a látható és nem látható biztonsági megoldások rendszere harmonikusan illeszkedik a már ismert főbb grafikai motívumok környezetébe.



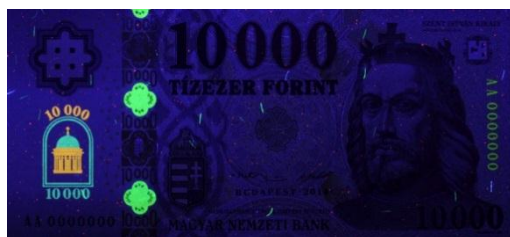
Első pillantásra nem érzékelhető – műszerekkel, gépek detektoraival ellenőrizhető – dimenzióban teljes a megújulás: az új címlet úgy saját korábbi változatától, mint más címletektől könnyedén megkülönböztethető.

A bankjegy papírjában olyan – fény felé tartva, átnézetben látható – vízjel található, amelyben a portré mellett már a címletérték is megjelenik és az MNB betűk mellett, biztonsági szálon is olvasható a 10 000 értékjelzés.



Ugyancsak könnyen ellenőrizhető a megújult hologram is, melynek egyes elemein az értékjelzés illetve Magyarország címere látható.

A pénztárosok számára több, csak UV-lámpával ellenőrizhető elem is található:



UV-A



UV-C

A fejlesztett bankjegyeken UV-A és UV-C fényben is több színben fluoreszkál az Esztergomi Bazilika kupolájának képe és további segítség a pénztárosok számára az is, hogy a hologram fólia egyes elemei fluorszkálnak.

A fejlesztések során az MNB gondolt a vakokra és a gyengén látókra is, akik számára jól tapintható, nagy festék rétegvastagságú felületek segítik az azonosítást:



„Vakjel”